

Een antipestbeleid op elke school

Advies van de Vlaamse Scholierenkoepel aan minister van Onderwijs Ben Weyts, januari 2021

Samenvatting

Om pesten eindelijk echt grondig aan te pakken vragen we dat de minister scholen verplicht een antipestbeleid te voeren, en een kenniscentrum opricht om hen hierbij te helpen. We vragen dat elk antipestbeleid:

- past binnen een breder welbevindenbeleid
- uitlegt hoe de school samen met leerlingen een visie op pesten heeft uitgewerkt
- aangeeft waar leerlingen terecht kunnen bij problemen
- duidelijk maakt wat de school doet wanneer er toch gepest wordt
- aantoot hoe de school nagaat of het beleid echt werkt.

Tijd om een versnelling hoger te schakelen in de strijd tegen pesten

Pesten¹ kan op veel manieren gebeuren, op veel momenten, op veel plaatsen - op school, maar ook daarbuiten. Het internet zorgt ervoor dat het nooit echt stopt, en beelden en roddels raken sneller verspreid dan ooit. Het gebeurt soms verraderlijk subtiel (uitlachen, naroeppen...) en soms opvallend agressief (intimidatie, fysiek geweld...). De gevolgen zijn hoe dan ook altijd schrijnend: leerlingen die er mee te maken krijgen, voelen zich slecht, angstig en alleen. Vaak zorgt de stress zelfs voor lichamelijke klachten. In omgevingen waar er gepest wordt verdwijnt het onderlinge vertrouwen en wordt de sfeer volledig verziekt. Leerlingen die gepest worden verliezen hun motivatie voor school, met alle gevolgen vandien voor hun leerprestaties. Gecombineerd met de psychologische littekens die het achterlaat kan pesten op die manier levens verwoesten.

We spreken helaas niet over uitzonderlijke gevallen. Pesten blijft een groot probleem in Vlaanderen. Dat blijkt niet alleen uit onderzoek², als Vlaamse Scholierenkoepel horen we dit ook duidelijk in onze bevragingen.

Voor ons memorandum "[De Stem van Scholieren](#)" (2019) luisterden we naar 13.000

¹ Wij gebruiken voor de definitie van pesten de omschrijving "intentioneel kwetsend, repetitief gedrag in een relatie gekenmerkt door machtsonevenwicht", zoals geformuleerd in het Vlor-advies "[Welbevinden en preventie van pesten op school](#)" (2018)

² In [een onderzoek van Pimento uit 2019](#) gaf 47% van de 13-jarigen in Vlaanderen aan al eens gepest te zijn. In TIMMS 2019 gaf 41% van de bevroegde leerlingen op de lagere school dan weer aan maandelijks met pestgedrag te maken te hebben, voor nog eens 5% was dat zelfs wekelijks het geval.

leerlingen over wat zij belangrijk vinden in onderwijs, en wat er volgens hen nog beter kan. Voor scholieren is het essentieel dat iedereen zich op school veilig voelt en zichzelf kan zijn. Het is voor hen ook duidelijk dat heel wat scholen nog meer kunnen en moeten doen om te verzekeren dat dit effectief het geval is. Verder in dit advies vatten we samen wat zij van de school verwachten om dit waar te maken.

Leerlingen willen hiervoor zelf ook de handen uit de mouwen steken. Sinds 2016 helpen we via het project '[De Confixers](#)', en met steun van de Vlaamse overheid, scholen om projecten op te starten waarmee leerlingen elkaar kunnen helpen of ondersteunen om zich goed te voelen op school ('peer support').

Ook acties als de Week tegen Pesten, MOVE tegen Pesten, STIP IT, Rode Neuzen Dag e.d. hebben hun waarde. Ze hebben het bewustzijn rond de pestproblematiek verhoogd. Langs de andere kant geven leerlingen aan dat enkel media-acties en projecten op school niet genoeg zullen zijn om pesten echt de wereld uit te helpen. Om pesten op school echt aan te pakken is het nodig dat alle scholen elke dag van het jaar aandacht hebben voor het thema, bewust nadenken over wat ze er aan doen om het te voorkomen en een plan hebben voor wanneer er zich toch problemen voordoen. Ze moeten er alles aan doen om een veilige, pestvrije omgeving te creëren voor elke scholier, en iedereen op school moet begrijpen dat ze hierin een rol te spelen hebben en weten wat ze kunnen doen om deze rol waar te maken. Dat is nu nog lang niet het geval. Daarom vinden we het als Scholierenkoepel tijd om een tandje bij te steken.

Deze boodschap lieten we ook horen aan de minister, nu ongeveer een jaar geleden. We kregen de vraag om concrete voorstellen te doen, die aangeven wat de minister kan doen en hoe scholen kunnen werken aan het thema, in de ogen van scholieren. Met dit advies gaan we in op die opdracht.

We vragen dat de minister elke school in het Vlaamse onderwijs verplicht een beleid tegen pesten te voeren.

Dit zou betekenen dat elke school een antipestbeleid móét voeren en hier op gecontroleerd wordt door de Onderwijsinspectie bij elke doorlichting. Uit internationaal onderzoek³ blijkt dat het voeren van een duidelijk en sterk antipestbeleid op school dé manier is om pesten echt aan te pakken. Het is niet duidelijk hoeveel Vlaamse scholen vandaag een uitgebalanceerd en integraal antipestbeleid of pestpreventiebeleid hebben. Dit werd nooit onderzocht en het vermoeden leeft dat heel wat scholen zich beperken tot een ad hoc beleid, ondanks de vele aandacht die er de laatste jaren voor het thema al is geweest. De meeste scholen doen wel acties rond pesten en besteden aandacht aan het thema in de lessen en via projecten, maar dit gebeurt onvoldoende structureel, met te weinig samenhang en doordachtheid.

De inhoud van haar antipestbeleid moet elke school zelf invullen, rekening houdend met de lokale context, het eigen pedagogische project, en de verwachtingen van de leerlingen. We geven verder in dit advies wel graag enkele vragen mee die hierin, op basis van de signalen van scholieren die we ontvangen, zeker beantwoord moeten worden.

³ zie "Behind the numbers: ending school violence and bullying", Unesco (2019)

We roepen de minister op om (eindelijk) een echt kenniscentrum tegen pesten op te richten.

Scholen verplichten een antipestbeleid te voeren is een begin, maar dit is natuurlijk makkelijker gezegd dan gedaan. Daarom is het belangrijk scholen voldoende te helpen bij het ontwikkelen en implementeren van een dergelijk beleid. Experts vragen al langer om alle beschikbare betrouwbare informatie en kennis te verzamelen op één plaats. Met het Vlaams Netwerk Kies Kleur Tegen Pesten is er al een goede samenwerking tussen de verschillende organisaties die in Vlaanderen rond pesten werken en dit kan een sterke basis zijn waarop kan verder gebouwd worden om een echt kenniscentrum op te richten. Een koppeling of integratie met het geplande platform waarvan sprake is in het Vlaams jeugd- en kinderrechtenbeleidsplan 2020-2024⁴ ligt voor de hand.

Een kenniscentrum zou alle knowhow, data en onderzoek voor Vlaanderen kunnen samenbrengen; goede voorbeelden van scholen kunnen ophalen; en antipestprogramma's die hun effectiviteit hebben bewezen (zoals KiVa en NoTrap!) verzamelen. Op die manier kunnen vervolgens scholen, pedagogische begeleidingsdiensten, lerarenopleidingen en individuele leraren geïnspireerd en ondersteund worden. Ook de Onderwijsinspectie kan haar voordeel doen met deze verzamelde expertise. Bovendien kan dit kenniscentrum in kaart brengen wat er allemaal al gebeurt rond pesten in Vlaanderen en de bestaande initiatieven verder versterken en met elkaar in contact brengen.

We verwachten dat elk antipestbeleid op minstens vijf vragen een antwoord biedt

In 2019 werkten de verschillende partners in het Overlegplatform Welbevinden en Pesten van de Vlor, waaronder ook wij als Scholierenkoepel, een "[antipestslang](#)" uit. Het gaat om een leidraad die scholen kunnen gebruiken om zelf werk te maken van een beleid rond welbevinden en de preventie en aanpak van pesten.

Hieronder zoomen we verder in op een aantal vragen die elk sterk antipestbeleid volgens scholieren zeker moet beantwoorden. Ter illustratie vullen we ook enkele citaten aan die we optekenden in ons memorandumtraject van 2019 en in enkele gesprekken gevoerd tijdens het schrijven van dit advies.

1. Wat doet de school om te werken aan het welbevinden van leerlingen?

De aanpak van pesten moet altijd ingepast zijn in een breder welbevinden en -gezondheidsbevorderend beleid, dat gaat over iedereen op de school: leerlingen én personeel. Een pestproblematiek staat immers nooit op zich, dus kan het aanpakken ervan ook niet los gezien worden van de rest van het schoolbeleid.

Het moet duidelijk zijn hoe ervoor gezorgd wordt dat iedereen zich goed voelt op school en zichzelf kan zijn. Welbevinden moet expliciet aandacht krijgen in het pedagogisch project en iedereen moet er actief aan werken. Een warm en verbindend schoolklimaat is essentieel. Door leerlingen te versterken in hun communicatieve en sociale vaardigheden, hun

⁴ [O.D. 1.1.2](#)

weerbaarheid te verhogen en aandacht te hebben voor de gepaste manier om met nieuwe media om te gaan kunnen ook de lesinhouden een belangrijke preventieve rol spelen.

Voor leerlingen (en hun ouders) is een essentiële rol weggelegd. Zij kunnen niet alleen nuttige informatie en signalen aanleveren en mee nadenken over het beleid, maar moeten ook een actieve rol spelen in het uitvoeren én het evalueren ervan. In het bijzonder op het gebied van cyberpesten zullen leerlingen zelf vaak beter op de hoogte zijn van wat speelt dan de volwassenen op school. Dat ze dan ook met creatieve oplossingen kunnen uitpakken toont [dit voorbeeld uit de VS](#), waarbij een vijftienjarige scholier een app ontwikkelde om het online gebruik van kwetsende taal tegen te gaan.

2. Hoe ontwikkelt de school samen met leerlingen een visie op pesten?

Leerlingen verwachten dat de school een duidelijke visie heeft op het probleem van pesten en hierover ook communiceert. Ook deze visie kan enkel tot stand komen en actueel gehouden worden in samenspraak met de leerlingen. Regelmatig spreken met leerlingen over de aanpak die gevolgd wordt en hen betrekken in de acties die ondernomen worden, zal ervoor zorgen dat dit het geval is.

“Er wordt op school niet veel gepraat over pesten, dat gebeurt enkel wanneer ze weten dat er problemen zijn.”

Het is belangrijk dat iedereen op school dezelfde, heldere definitie van pesten hanteert, waarin ook aandacht is voor het fenomeen cyberpesten en de leraar als mogelijke betrokken partij niet over het hoofd gezien wordt. Iedereen op school moet de juiste informatie hebben meegekregen om te begrijpen welke dynamieken er kunnen zitten achter pestgedrag en om alert te zijn voor pestsignalen, het zogenaamde ‘gateway’-gedrag dat vooraf kan gaan aan “echt” pesten inbegrepen. Denk bv. aan mensen uitlachen of beledigen, achter iemands rug fluisteren, gênante foto’s delen... Door in te grijpen tegen dit soort gedragingen kan vermeden worden dat het escaleert tot echt pestgedrag.⁵

“Toen ik gepest werd wou ik met niemand praten, ik zei ook tegen niemand wat er gebeurde tot een leerkracht het zelf opmerkte.”

“Ik besepte zelf niet meteen dat ik een pestsituatie zat. In de lagere school had ik al ergere dingen meegemaakt.”

3. Waar kunnen leerlingen terecht bij pestproblemen?

Voor scholieren is het cruciaal dat ze weten waar ze terecht kunnen wanneer ze zelf gepest worden of wanneer ze pestgedrag opmerken. Leerlingen hebben nood aan gekende, veilige en laagdrempelige aanspreekpunten.

Leerlingen moeten weten hoe ze terecht kunnen bij deze aanspreekpunten. Door op verschillende manieren te communiceren en voldoende vaak de boodschap te herhalen vergroot de kans dat ze blijft hangen. Denk aan: posters met de informatie over het

⁵ “Understanding bullying behavior: what educators should know and can do.” American Educator, E.K. Englander (2016)

contactpunt, de contactgegevens op de startpagina van het online leerplatform plaatsen, en vooral: de personen in kwestie langs te laten komen tijdens de lessen. Leerlingen geven vaak aan dat het CLB of andere aanspreekpunten onzichtbaar zijn en vaker naar leerlingen toe zouden moeten komen.

“Er waren aanspreekpunten, maar dit werd enkel even vermeld in het eerste middelbaar en het was niet echt uitgebouwd.”

Een hogere bekendheid verlaagt ook de drempel om de stap te zetten. Het moet voor iedereen duidelijk zijn dat de deur van deze aanspreekpunten altijd open is, en er zijn best voldoende meerdere mogelijkheden om hen te contacteren. Het CLB kan hier een belangrijke rol spelen, maar leerlingen weten dit vaak niet. In veel gevallen zal het voor veel leerlingen veiliger voelen om iemand te spreken die wat verder van de school staat. Zet deze optie dus ook op deze manier op de kaart, en niet als een instantie naar waar geëscaleerd wordt bij ‘zware gevallen’, zoals de perceptie nu vaak is.

Voor heel wat leerlingen is een lokaal binnenstappen om met een volwassene te spreken op zich al een heel grote stap. Daarom zijn er dus ook andere manieren nodig om een melding te maken of met iemand te kunnen spreken, bv. langs de digitale weg. Dit verzekert ook de discretie die voor veel leerlingen belangrijk zal zijn. Het ligt vaak gevoelig om naar een aanspreekpunt te stappen, omdat dit vaak onterecht bestempeld wordt als ‘klikken’. Daarom moet het mogelijk zijn deze stap te zetten zonder dat anderen dit te weten komen.

“De school moet duidelijk maken dat het oké is om erover te praten en dat je niet gaat klikken, maar iets gaat melden omdat je wilt dat het gestopt wordt.”

Ook wat betreft de inhoud van de gesprekken is discretie erg belangrijk voor scholieren. Leerlingen willen zeker zijn dat wat ze vertellen vertrouwelijk behandeld wordt en verwachten duidelijkheid en openheid zijn over wat er kan en zal gedaan worden met de zaken die ze vertellen. In situaties waarin het onvermijdelijk is om bepaalde zaken door te geven moet altijd verzekerd worden dat de betrokken leerling hier op voorhand van op de hoogte is.

4. Wat doet de school wanneer er gepest wordt?

Het is voor leerlingen belangrijk om te weten dat pestgedrag op school niet zonder gevolg blijft. Daarom is het nodig dat er iets gedaan wordt wanneer pestgedrag gemeld of opgemerkt wordt én dat dit aan iedereen zichtbaar wordt gemaakt. Leerlingen geven aan de motivatie om iets te zeggen van pestgedrag diep naar beneden schiet wanneer ze de indruk krijgen dat de school niets met de meldingen doet.

“Veel leerkrachten hebben het beste voor met hun leerlingen, maar weten niet hoe ze moeten omgaan met pesten.”

Als school kan je op veel verschillende manieren reageren op pesten. Leerlingen hechten hierbij veel belang aan duidelijkheid, eerlijkheid en consistentie. Het is dus best om al op voorhand nagedacht te hebben over de manier waarop pestgedrag bestreden en bestraft kan worden, in plaats van dit per situatie te bepalen op het moment dat er zich problemen

voordoën.

Scholieren zijn geen vragende partij voor een zwaar bestraffende aanpak, maar zien meer in een herstelgerichte en verbindende reactie.⁶ Het is belangrijk voor ogen te houden dat alle betrokkenen nadien nog samen naar school moeten blijven gaan. Het gesprek aangaan moet altijd de eerste reactie zijn.⁷ Dit kan door als directie zelf te praten met de betrokken, maar ook door bv. ouders uit te nodigen op school, of dialoog te faciliteren. Een pestincident sluit je ook niet zomaar af. Een warme, nabije en strakke opvolging blijft nodig tegenover iedereen die op een of andere manier betrokken is geweest.

“Nadat mijn pesters twee weken geschorst werden, zaten ze gewoon terug in mijn klas en reageerden ze kwaad en arrogant tegenover mij.”

Ook voor zichzelf zien leerlingen een rol weggelegd. Door op te komen voor de gepeste en het pestgedrag te (helpen) melden bij een leerkracht kan iedere scholier er mee voor zorgen dat het pesten ophoudt. De school kan deze solidariteit niet alleen mogelijk maken, maar ook aanmoedigen en positief bekrachtigen.

5. Hoe gaat de school na of haar aanpak van pesten werkt?

Het opstellen van een beleid is slechts een begin. Regelmatig nagaan of en hoe deze visie in de praktijk wordt gebracht is minstens even belangrijk. Eigenlijk elke melding van pesten zorgvuldig geregistreerd moeten worden, zodat de cijfers regelmatig geanalyseerd kunnen worden om evoluties en trends in kaart te brengen. Door leerlingen op een doortastende manier te bevragen over hun ervaringen met pesten kan dit beeld vervolledigd worden. Enkel zo kan objectief vastgesteld worden of het antipestbeleid op een school effectief werkt, en op welke punten het eventueel moet bijgestuurd worden.

“De school zou ons elke maand moeten bevragen over hoe het gaat met pesten. Er is nu een goed beleid, maar dat wordt nooit toegepast omdat ze denken dat er niet gepest wordt.”

Dit is natuurlijk geen eenvoudige opdracht, en toont opnieuw de mogelijke meerwaarde van een kenniscentrum aan. Daar kunnen de nodige tools ontwikkeld en aangeboden worden, en kunnen bovendien de verzamelde cijfers van verschillende scholen samengebracht worden om analyses op Vlaams niveau mogelijk te maken.

Hoewel het voorkomen van pesten een opdracht is van het hele schoolteam, zal het tenslotte toch noodzakelijk zijn om personen aan te duiden die de opvolging hiervan als hun expliciete verantwoordelijkheid hebben, en dan ook de tijd en de middelen ter beschikking krijgen om dit waar te maken.

⁶ zie [“Onderzoek naar succesvolle acties tegen pesten”](#), Pimento (2019)

⁷ Dit ligt in lijn met wat aanbevolen wordt in het “Beleidsplan ter bevordering van welzijn en welbevinden in onderwijsinstellingen” dat het Departement Onderwijs en Vorming hanteert.